

I – Diàlegs a la Catedral, FONAMENTALISMES

Resum

El passat 20 d'octubre es va iniciar unes trobades a la sagristia de La Catedral duent per títol DIÀLEGS A LA CATEDRAL, lloc on se anirà desgranant diferents propostes de temes que anteriorment setmanes abans haurà rebut Mons Francesc Conesa.

Aquest primer tema es va dur a terme en dues parts, una d'exposició del tema i d'altra banda a mode de preguntes dels assistents.

Aquí vos deixam amb el resum de la ponència. Fonamentalismes.

RESUM DE LA PONÈNCIA

El tema dels fonamentalismes ha de ser afrontat d'una manera global, pensant en els diferents fonamentalismes que podem trobar avui en les societats occidentals.

Què és fonamentalisme

L'ús del terme "fonamentalisme" és ambigu i és emprat moltes vegades com a arma llancívola contra qui no pensa com nosaltres.

El fonamentalisme no és una doctrina, ni sosté unes creences concretes; es tracta d'una actitud, que presenta les característiques següents:

- 1.- Convicció de que es té la veritat absoluta (dogmatisme). El fonamentalista creu que està en la possessió de la veritat de manera que no sotmet el seu pensament a revisió ni a crítica.
- 2.- Imposició de les pròpies creences als altres (fanatisme). Per aconseguir-ho, de vegades, fa servir mesures coercitives.
- 3.- Divideix el món entre "nosaltres" i "ells", els que estan dins i els que estan fora, la qual cosa l'incapacita per al diàleg i predisposa a la violència (sectarisme).

4.- Obediència cega a l'autoritat, que pot ser la d'un individu (un líder carismàtic) o la d'un grup. Hi ha una renúncia a pensar per si mateix.

Diferents tipus de fonamentalismes

Existeixen formes religioses i formes seculares de fonamentalisme. Com assenyala el sociòleg de la religió Peter Berger, convé adonar-se que hi ha molts fonamentalismes seculares: "qualsevol idea o qualsevol praxi pot convertir-se en la base d'un projecte fonamentalista". Afegeix Berger que el fonamentalisme pot ser reaccionari, si es recolza sobretot en el passat (real o fictici) i pot ser progressista, si el que sosté és un projecte de futur (com succeeix en molts moviments revolucionaris).

Fonamentalismes religiosos

Les religions, com qualsevol altre sistema de creences, corren el perill de convertir-se en fonamentalistes. El fonamentalista religiós és un fanàtic que pensa que està en possessió de la veritat, rebuda de Déu, i d'aquesta persuasió brolla la seva actitud tancada i intransigent cap a tot el que no sigui la seva idea. En realitat, com observa el filòsof Bernhard Welte, el fonamentalisme és una forma d'ateisme, perquè el que fa el fonamentalista és suplantar a Déu. Amb la pretensió d'actuar nom de la religió i de Déu imposa la seva pròpia voluntat.

El fonamentalisme reemplaça la fe, la confiança, l'abandó i la inseguretat que s'experimenten davant Déu, per l'actitud de domini, de control i apoderament de la voluntat de Déu. Per això el fonamentalisme és una perversió de la fe religiosa, una falsificació de la religió.

Dins el **cristianisme**, el fonamentalisme s'ha estès especialment en alguns grups protestants dels Estats Units, que fan una lectura literal de la Bíblia que refusa tot qüestionament i tota investigació crítica. El fonamentalisme **catòlic** sol rebre el nom de "integrisme". És una forma d'enfrontament a les societats plurals i modernes actuals. Rebutgen tota obertura doctrinal de l'Església; denuncien com herètics a professors i bisbes; temen tota innovació. El fonamentalisme **islàmic** sorgeix al segle XX i promou el retorn a les creences i imperialisme dels primers segles musulmans. Advoca per l'estricta interpretació de les lleis alcoràniques (sharia) i per una volta al rigorisme en l'aplicació dels preceptes religiosos a les conductes públiques o privades. Té el seu origen, al meu parer: a) En la impossibilitat de realitzar una interpretació (hermenèutica) de l'Alcorà, ja que es considera inspirat per Déu lletra per lletra; b) A la no distinció entre religió i Estat; c) Reacció al colonialisme d'occident, als intents polítics i culturals per assimilar l'islam. En el món **jueu** hi ha diversos tipus de fonamentalisme. D'una banda hi ha els jueus ultraortodoxos (els "*hasidim*"), que són molt fonamentalistes situant-se al plànol de lectura literal de la Bíblia i del cultiu de la Llei; d'altra banda es situa el fonamentalisme polític nacionalista (sionistes).

Fonamentalismes seculares

Hi ha també fonamentalismes seculares (en el sentit de no religiosos) que són moltes vegades més perillosos, perquè resulten més difícils de reconèixer. Les seves imposicions es presenten moltes vegades com avanços democràtics, però resulten igualment intolerants i dogmàtics que les seves versions religioses.

Alguns exemples dels que em semblen més rellevants.

– El **relativisme**, que impedeix tota afirmació d'una veritat. Hi ha un dogmatisme relativista, que consisteix a dir que totes les opinions són iguals, que no hi ha res definitiu i que és impossible arribar a la veritat. De manera paradoxal, imposa com a veritat que no hi ha veritat i qualifica de dogmàtica qualsevol postura que li sigui contrària.

La crítica d'aquest relativisme va ser un dels grans temes del magisteri de Benet XVI, que es va referir en nombroses ocasions a la "*dictadura del relativisme*" que no reconeix que res sigui definitiu i que deixa com a mesura només el propi jo i els seus desitjos. El relativisme és només aparentment tolerant, perquè la pitjor intolerància és l'exclusió de la veritat. En el llibre "*Llum del món*" explica que "*ningú ha de ser obligat a viure la nova religió*" del relativisme. I afegeix: "*En realitat, però, aquest desenvolupament condueix cada vegada més a la reivindicació intolerant d'una nova religió que addueix tenir vigència universal, perquè és racional, més encara, perquè és la raó en si mateixa, que ho sap tot i que, per això mateix, assenyala també l'àmbit que a partir d'ara ha de fer-se normatiu per a tothom. El fet que en nom de la tolerància s'elimini la tolerància és una veritable amenaça davant la qual ens trobem*".

– El **cientifisme** a ultrança és una altra forma de fonamentalisme. Aquest declara que només hi ha una manera vàlida de conèixer la realitat, que és el propi de les ciències experimentals. Es clausura tota altra forma d'accés a la realitat. Imposar la veritat no científica que només la ciència és vertadera, és fonamentalisme. Parlar com si fos una il·lusió o una poesia qualsevol reflexió filosòfica o aspiració espiritual de l'ésser humà, és ignorar que som éssers que no ens podem conformar amb el fàctic; que aspirem a saber per què i per a què tot.

El científisme és especialment agressiu contra la religió. El moviment denominat "*nou ateisme*", sobre bases suposadament científiques sosté que la fe religiosa és una superstició mancada de proves, una actitud infantil, fruit de la credulitat il·limitada de l'home, del seu tancament davant la realitat i la seva voluntat de ceguesa (Onfray) . Sostenen que ha de ser abandonat el principi de tolerància: "*Hem d'abandonar el principi del respecte automàtic a la fe religiosa*" (Dawkins).

– Un tercer fonamentalisme secular és el del que és "**políticament correcte**". Que Algú decideixi el que és correcte o no dir... i fins i tot pensar, fins al punt que s'exclou a qualsevol que digui el contrari. S'imposa un pensament únic amb les mateixes armes i energies amb les que en un altre temps es cremaven heretges i bruixes a la foguera.

Per exemple, en els últims temps assistim a una imposició brutal de la "*ideologia de gènere*" per part dels poders públics. Aquesta ideologia, que ben analitzada resulta irracional, és imposada sense el consens de la societat per determinats grups de pressió.

Existeixen altres formes de fonamentalismes seculars. Pens en determinats nacionalismes, en defenses a ultrança de l'ecologia o en el laïcisme exclouent.

Qui alça avui la veu davant d'aquests fonamentalismes seculars? Resulta significatiu comprovar que només ho fan els creients. Precisament els homes religiosos són més sensibles a les intoleràncies i imposicions perquè tenen unes conviccions, un credo i una moral i no es troben sotmesos al vaivé dels criteris morals de les nostres societats benestants i burgeses. Són els cristians els que alcen la veu crítica i conviden a obrir els ulls davant Estats que es converteixen en dictadures de allò que és bo o dolent i davant grups de pressió que imposen sense contemplacions les seves idees.

La reacció d'aquestes dictadures és arraconar el cristià, excloure'l del debat públic, desprestigiar-lo i equiparar-ho als fonamentalismes, perquè provoqui el rebuig. Deia Rahola en una entrevista: "*Crec que els cristians són avui per avui, en les societats lliures i també en moltes altres parts, les víctimes silenciades. Pateixen l'estigma de la lletra escarlata, com el que es posava a aquestes dones franceses. Durant molt de temps han estat considerats com la cultura dominant, han estat considerats com el poder i en això s'han equivocat molt. Però avui ser cristià en el món occidental comença a ser un problema. La creu està mal vista. I és interessant el fenomen perquè ara el cristianisme està retornant a la seva arrel*".

Resposta al fonamentalisme

Com fer front a aquests fonamentalismes impositius, que amenacen la convivència? Són molts els elements que caldria considerar. Assenyalo els que em semblen més importants.

1.- Obertura a la raó

La primera recomanació per fer front o evitar el fonamentalisme és ser racional. Una clau important del fonamentalisme és el tancament en si i la incapacitat de diàleg. Tant els fonamentalismes religiosos com els seculars s'han d'obrir a la racionalitat.

Una resposta als fonamentalismes és ajudar-los a ser racionals, a obrir-se a les exigències de la raó. Va escriure Benet XVI que *"la religió té sempre necessitat de ser purificada per la raó per mostrar el seu autèntic rostre humà"* (Caritas in veritate, 56). El nucli de la lliçó de Ratisbona del Papa Benet (2006.09.13), que va ser tan criticada, és que la fe sense la raó genera fonamentalisme, així com la raó sense la fe genera la dictadura del relativisme. Per això, propugna *"ampliar el nostre concepte de raó i la seva aplicació"*; *"Només ho aconseguirem si la raó i la fe avancen juntes d'una manera nova, si superam la limitació imposada per la raó mateixa al que és empíricament verificable, i si una vegada més generam nous horitzons"*.

2.- Educar en el respecte de la llibertat

La paraula *"respecte"* indica el reconeixement de l'altre, l'acceptació de qui pensa de manera diferent. Respectar a algú és, literalment re-specere, tornar a mirar, considerar, no quedar-se amb la primera idea que ens fem sobre alguna cosa, revisar-la i tornar a mirar-ho.

Aquest respecte per la llibertat de l'altre té dos sentits:

a.- Les persones creients han de respectar als que no creuen; qui sosté una ideologia no ha de desqualificar a qui no la segueix. Respectar la llibertat de l'altre és evitar qualsevol forma d'imposició, sigui explícitament o implícita.

b.- Els Estats i els poders públics han de respectar la llibertat dels creients. Es precis tenir presents els Estats sobreprotectors que es autodesignen com a educadors dels homes i s'estableixen com a jutges del que es pot dir o pensar. Aquests Estats acaben violant els drets de les persones.

3.- Generar espais de diàleg

Una manera de fer front als fonamentalismes és generar espais de diàleg, en els quals es pugui debatre sobre el que afecta a tots, sobre el que és comú. És precis perdre la por a l'altre, a qui és diferent en els seus pensaments o en la seva espiritualitat. Els éssers humans creixem com a persones no aïllant-se, sinó mitjançant el diàleg amb els altres.

4.- Purificar constantment la imatge de Déu

Als fonamentalismes religiosos cal ensenyar que el creient mai es pot conformar amb la imatge de Déu que posseeix, sinó que ha d'estar en procés continu de purificació, per evitar fer-ho semblant a nosaltres (antropomorfismes) i per evitar atribuir intencions que no té. Cal un procés constant de purificació perquè el Déu en qui creiem s'assembla menys a nosaltres i sigui realment qui és.

FUNDAMENTALISMOS

Resumen

El tema del fundamentalismo debe ser afrontado de una manera global, pensando en los distintos fundamentalismos que podemos encontrar hoy en las sociedades occidentales.

Qué es fundamentalismo

El uso del término “fundamentalismo” es ambiguo y es empleado muchas veces como arma arrojadiza contra quien no piensa como nosotros.

El fundamentalismo no es una doctrina, ni sostiene unas creencias concretas; se trata de una actitud, que presenta los siguientes rasgos:

- 1.- Convicción de que se tiene la verdad absoluta (dogmatismo). El fundamentalista cree que está en la verdad de manera que no somete su pensamiento a revisión ni a crítica.
- 2.- Imposición de las propias creencias a los otros (fanatismo). Para lograrlo, en ocasiones, usa medidas coercitivas.
- 3.- Divide el mundo entre “nosotros” y “ellos”, los que están dentro y los que están fuera, lo cual le incapacita para el diálogo y predispone a la violencia (sectarismo).
- 4.- Obediencia ciega a la autoridad, que puede ser la de un individuo (un líder carismático) o la de un grupo. Hay una renuncia a pensar por sí mismo.

Distintos tipos de fundamentalismos

Existen formas religiosas y formas seculares de fundamentalismo. Como señala el sociólogo de la religión Peter Berger, conviene percatarse de que existen muchos fundamentalismos seculares: “cualquier idea o cualquier praxis puede convertirse en la base de un proyecto fundamentalista”. Añade Berger que el fundamentalismo puede ser reaccionario, si se apoya sobre todo en el pasado (real o ficticio) y puede ser progresista, si lo que sostiene es un proyecto de futuro (como sucede en muchos movimientos revolucionarios).

Fundamentalismos religiosos

Las religiones, como cualquier otro sistema de creencias, corren el peligro de convertirse en fundamentalistas. El fundamentalista religioso es un fanático que piensa que está en posesión de la verdad, recibida de lo alto y de esta persuasión brota su actitud cerrada e intransigente hacia todo lo que no sea su idea. En realidad, como observa el filósofo Bernhard Welte, el fundamentalismo es una forma de ateísmo, porque lo que hace el fundamentalista es suplantar a Dios. Con la pretensión de actuar nombre de la religión y de Dios impone su propia voluntad.

El fundamentalismo reemplaza la fe, la confianza, el abandono y la inseguridad que se experimentan ante Dios, por la actitud de dominio, de control y adueñamiento de la voluntad de Dios. Por eso el fundamentalismo es una perversión de la fe religiosa, una falsificación de la religión.

Dentro del cristianismo, el fundamentalismo se ha extendido especialmente en algunos **grupos protestantes** de Estados Unidos, que realizan una lectura literal de la Biblia que rehúsa todo cuestionamiento y toda investigación crítica. El **fundamentalismo católico** suele recibir el nombre de

“integrismo”. Es una forma de enfrentamiento a las sociedades plurales y modernas actuales. Delata miedo a la evolución de la sociedad. Rechazan toda apertura doctrinal de la Iglesia; denuncian como heréticos a profesores y obispos; temen toda innovación. El **fundamentalismo islámico** surge en el siglo XX y promueve el retorno a las creencias e imperialismo de los primeros siglos musulmanes. Aboga por la estricta interpretación de las leyes coránicas (sharia) y por una vuelta al rigorismo en la aplicación de los preceptos religiosos a las conductas públicas o privadas. Tiene su origen, a mi juicio: a) En la imposibilidad de realizar una interpretación (hermenéutica) del Corán, puesto que se considera inspirado por Dios letra por letra; b) En la no distinción entre religión y Estado; c) Reacción al colonialismo de occidente, a los intentos políticos y culturales por asimilar el islam. En el **mundo judío** hay diversos tipos de fundamentalismo. Por una parte están los judíos ultraortodoxos (los “hasidim”), que son muy fundamentalistas en el plano de la lectura literal de la Biblia y del cultivo de la Ley; por otra parte hay otros judíos que son muy fundamentalistas sobre todo en el plano político y militar (sionistas).

Fundamentalismos seculares

Existen también fundamentalismos seculares (en el sentido de no religiosos) que son muchas veces más peligrosos, porque resultan más difíciles de reconocer. Sus imposiciones se presentan muchas veces como avances democráticos, pero resultan igualmente intolerantes y dogmáticos que sus versiones religiosas.

Algunos ejemplos de los que me parecen más relevantes:

– El **relativismo**, que impide toda afirmación de una verdad. Hay un dogmatismo relativista, que consiste en decir que todas las opiniones son iguales, que no hay nada definitivo y que es imposible alcanzar la verdad. De modo paradójico, impone como verdad que no hay verdad y califica de dogmática cualquier postura que le sea contraria.

La crítica de este relativismo fue uno de los grandes temas del magisterio de Benedicto XVI, quien se refirió en numerosas ocasiones a la “dictadura del relativismo” que no reconoce que nada sea definitivo y que deja como medida sólo el propio yo y sus deseos. El relativismo es sólo aparentemente tolerante, porque la peor intolerancia es la exclusión de la verdad. En el libro “Luz del mundo” explica que “nadie debe ser obligado a vivir la nueva religión” del relativismo. Y añade: “En realidad, sin embargo, este desarrollo conduce cada vez más a la reivindicación intolerante de una nueva religión que aduce tener vigencia universal, porque es racional, más aún, porque es la razón en sí misma, que lo sabe todo y que, por eso mismo, señala también el ámbito que a partir de ahora debe hacerse normativo para todos. El hecho de que en nombre de la tolerancia se elimine la tolerancia es una verdadera amenaza ante la cual nos encontramos”.

– El **cientificismo** a ultranza es otra forma de fundamentalismo. Este declara que sólo hay un modo válido de conocer la realidad, que es el propio de las ciencias experimentales. Se clausura toda otra forma de acceso a lo real. Imponer la verdad no científica de que sólo la ciencia es verdadera, es fundamentalismo. Tachar de ilusión o poesía cualquier reflexión filosófica o aspiración espiritual del ser humano, es ignorar que somos seres que no nos podemos conformar con lo fáctico; que aspiramos a saber por qué y para qué todo.

El científicismo es especialmente agresivo contra la religión. El movimiento denominado “nuevo ateísmo”, sobre bases supuestamente científicas sostiene que la fe religiosa es una superstición carente de pruebas, una actitud infantil, fruto de la credulidad ilimitada del hombre, de su cerrazón ante la realidad y su voluntad de ceguera (Onfray). Sostienen que debe ser abandonado el principio de tolerancia y respeto de las religiones: “Debemos abandonar el principio del respeto automático a la fe religiosa” (Dawkins).

– Un tercer fundamentalismo secular es el de lo “**políticamente correcto**”. Alguien decida lo que es correcto o no decir e incluso pensar, hasta el punto de que se excluye a cualquiera que diga lo contrario. Se

impone un pensamiento único con las mismas armas y energías con las que en otro tiempo se quemaban herejes y brujas en la hoguera.

Por ejemplo, en los últimos tiempos asistimos a una imposición brutal de la “ideología de género” por parte de los poderes públicos. Esta ideología, que bien analizada resulta irracional, es impuesta sin el consenso de la sociedad por determinados grupos de presión.

Existen otras formas de fundamentalismos seculares. Pienso en determinados nacionalismos, en defensas a ultranza de la ecología o en el laicismo excluyente.

¿Quién alza hoy la voz frente a estos fundamentalismos seculares? Resulta significativo comprobar que sólo lo hacen los creyentes. Precisamente los hombres religiosos son más sensibles a las intolerancias e imposiciones porque tienen unas convicciones, un credo y una moral y no se encuentran sometidos al vaivén de los criterios morales de nuestras sociedades acomodadas y burguesas. Son los cristianos los que alzan la voz crítica e invitan a abrir los ojos ante Estados que se convierten en dictaduras delo bueno o lo malo y ante grupos de presión que imponen sin contemplaciones sus ideas.

La reacción de estas dictaduras es arrinconar lo cristiano, excluirlo del debate público, desprestigiarlo y equipararlo a los fundamentalismos, para que provoque el rechazo. Decía Rahola en una entrevista reciente: “Creo que los cristianos son hoy por hoy, en las sociedades libres y también muchas otras partes, las víctimas silenciadas. Sufren el estigma de la letra escarlata, como el que se podía a las adúlteras francesas. Durante mucho tiempo han sido vistos como la cultura dominante, han sido vistos como el poder y en eso se han equivocado mucho. Pero hoy ser cristiano en el mundo occidental empieza a ser un problema. La cruz está mal vista. Y es interesante el fenómeno porque ahora el cristianismo está retornando a su raíz”.

Respuesta al fundamentalismo

¿Cómo hacer frente a estos fundamentalismos impositivos, que amenazan la convivencia? Son muchos los elementos que habría que considerar. Señalo los que me parecen más importantes.

1.- Apertura a la razón

La primera recomendación para hacer frente o evitar el fundamentalismo es ser racional. Una clave importante del fundamentalismo es la cerrazón en sí y la incapacidad de diálogo. Tanto los fundamentalismos religiosos como los seculares deben abrirse a la racionalidad.

Una respuesta a los fundamentalismos es ayudarles a ser racionales, a abrirse a las exigencias de la razón. Escribió Benedicto XVI que “la religión tiene siempre necesidad de ser purificada por la razón para mostrar su auténtico rostro humano” (Caritas in veritate, 56). El núcleo de la lección de Ratisbona del Papa Benedicto (13/9/2006), que fue tan criticada, es que la fe sin la razón genera fundamentalismo, así como la razón sin la fe genera la dictadura del relativismo. Por eso, propugna “ampliar nuestro concepto de razón y su aplicación”; “Sólo lo lograremos si la razón y la fe avanzan juntas de un modo nuevo, si superamos la limitación impuesta por la razón misma a lo que es empíricamente verificable, y si una vez más generamos nuevos horizontes”.

2.- Educar en el respeto de la libertad

Un segundo aspecto es educar en el respeto a la libertad. La palabra “respeto” indica el reconocimiento del otro, la aceptación de quien piensa de manera diferente. Respetar a alguien es, literalmente re-specere, volver a mirar, considerar, no quedarse con la primera idea que nos hacemos sobre algo, revisarla y volver a mirarlo.

Este respeto por la libertad del otro tiene dos sentidos:

a.- Las personas creyentes deben respetar a quienes no creen; quien sostiene una ideología no debe descalificar a quien no la sigue. Respetar la libertad del otro es evitar cualquier forma de imposición, sea explícita o implícita.

b.- Los Estados y los poderes públicos deben respetar la libertad de los creyentes. Hay que llevar cuidado con los Estados sobreprotectores que se autodesignan como educadores de los hombres y se establecen como jueces de lo que se puede decir o pensar. Estos Estados acaban violando los derechos de las personas.

3.- Generar espacios de diálogo

Una manera de hacer frente a los fundamentalismos es generar espacios de diálogo, en los que se pueda debatir sobre lo que afecta a todos, sobre lo que es común. Hay que perder el miedo al otro, a quien es diferente en sus pensamientos o en su espiritualidad. Los seres humanos crecemos como personas no aislándonos, sino en el diálogo con los demás.

4.- Purificar constantemente la imagen de Dios

A los fundamentalismos religiosos hay que enseñar que el creyente nunca se puede conformar con la imagen de Dios que posee, sino que debe estar en proceso continuo de purificación, para evitar hacerlo semejante a nosotros (antropomorfismos) y para evitar atribuirle intenciones que no tiene. Es preciso un proceso constante de purificación para que el Dios en quien creemos se parezca menos a nosotros y sea realmente quien es.